

KRAMÁŘOVY SOCIÁLNĚ POLITICKÉ KONCEPCE NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ*

JAKUB RÁKOSNÍK, Univerzita Karlova, Praha

Karel Kramář se nikdy neproslavil jako význačný český teoretik sociální politiky. Nicméně jeho názory na smysl a fungování sociální péče nejsou nezajímavé, třebaže mezi válečným expertem číslo jedna v jeho mateřské straně na otázky národohospodářské a sociálně politické byl téměř o generaci mladší Karel Engliš. V době předválečné Kramářovi v těchto oborech konkurovali Karel Adámek, Josef Kaizl či Josef Fořt. Přesto Kramáře můžeme oprávněně považovat za osobu v těchto otázkách kvalifikovanou. Cílem tohoto příspěvku bude postžení jeho představ nejen v kontextu postulatů jeho domovské politické strany, nýbrž i v souvislostech transformace středoevropského liberalismu v desetiletích kolem přelomu 19. a 20. století. Nemá v tomto případě smysl přepisovat zde jeho výroky a hodnotit jejich pokrokovost apod. Kramář nám naopak může posloužit jako typ vzdělaného, liberálně orientovaného příslušníka tehdejší politické elity a pomoci dnešnímu čtenáři nahlédnout do myšlenkového obzoru jeho současníků v otázkách sociálně politických.

Mladočeši bývají právem označováni za stranu liberální. Kramářovy názory v tomto směru výstižně dokreslují povahu českého liberalismu. Jde jistě o pojem mnohovýznamný, a nemá smysl se zde věnovat jeho definičním znakům.¹ Zřejmá je však skutečnost, že český liberalismus měl během poslední třetiny 19. století daleko k radikálním koncepcím neomezeného trhu a minimalizace státních zásahů do ekonomického a sociálního systému. To ovšem nemůžeme považovat za nějakou českou zvláštnost.²

Hospodářská krize, která do střední Evropy vstoupila po roce 1873, zpřítomnila hrozbu nevyřešené „otázky soci-

ální“ a dala vzniknout pestré paletě receptů na její řešení. Zatímco impulsy tehdy se rodícího sociálního liberalismu na britských ostrovech a v Americe³ předlitavské prostředí příliš nezasáhly, o to větší vliv si získaly myšlenky historických národohospodářů ze sousedního Německa, pro něž se vžilo původně hanlivé označení „katedroví socialisté“.⁴ Kancléř Bismarck v 80. letech uváděl první obligatorně pojišťovací zákony, které ministerský předseda Taaffe v Předlitavsku ochotně kopíroval.⁵ A přejal také onu odvrácenou tvář Bismarckovy sociální reformy – zákony proti socialistům. Představa mutualistické svépomoci jako hlavního liberálního receptu na negativní sociální konsekvence industrializace rychle ztrácela na popularitě a hledaly se nové cesty, v nichž Bismarckovo pojetí povinného, státem organizovaného a korporativně diferencovaného pojištění bylo jen jednou z možností.⁶

Do tohoto ideového kvasu posledních dekád 19. století vstupoval Kramář jako mladý profesionál s politickými ambicemi. Klíčovým pro formování jeho sociálně politických názorů bylo vysokoškolské studium. Vzděláním byl právník (doktorát získal v roce 1884). Jako formativní pro jeho sociálně politické názory se ukázal být pobyt v Berlíně (jednou během studií a podruhé těsně po jejich ukončení). Právě zde měl možnost seznámit se s myšlenkami Adolfa Wagnera, jednoho z předních katedrových socialistů. Ve svých memoárech to ostatně dosvědčuje, když psal o svém prvním pobytu: „*Ale hlavním [mým] zájmem byly přednášky Wagnerovy, které mně otvíraly nový, neznámý svět sociální politiky, jejíž byl A. Wagner předním vědeckým vůdcem.*“⁷ Nicméně, nutno poznamenat, že tento obdiv

* Příspěvek je součástí řešení Výzkumného záměru MŠMT čís. MSM0021620827 České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes, jehož nositelem je Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

¹ URBAN 1995, s. 15–27. Ohledně základních komponent liberální ideologie viz WALDRON 1987.

² Jak ukazují výsledky studia komparativní historické sémantiky, mnohovýznamovost slov „liberální“ a „liberalismus“ v jednotlivých zemích Evropy 19. a počátku 20. století, dokazuje bezpředmětnost úsilí o vytvoření jeho ideální definice, jež by byla v historiografii prakticky použitelná. LEONHARD 2003; SHEEHAN 1983; BRUNNER – KOSELLECK – CONZE 1982, s. 741–785.

³ Průkopníky tohoto směru myšlení byli na britských ostrovech zvláště Thomas H. Green (1836–882), Leonard T. Hobhouse (1864–1929) a později John M. Keynes (1883–1946). V Americe k předním průkopníkům patřil John Dewey (1859–1952).

⁴ Uvádí se, že tento pojem poprvé použil německý národohospodář H. B. Oppenheim koncem roku 1871 proti profesoru Adolfu Wagnerovi (klíčová osoba pro intelektuální zrání Karla Kramáře). Ten na jednom církevním shromáždění v říjnu 1871 připouštěl oprávněnost kritiky soudobé společnosti ze strany socialistů. Název se vžil jako označení německých konzervativních univerzitních profesorů (a dalších intelektuálů), kteří polemizovali s hospodářským liberalismem a požadovali sociální reformu. Ztělesněním katedrového socialismu se následně stal Spolek pro sociální politiku (Verein für Sozialpolitik), založený v roce 1872, který poskytl mozkovou základnu pozdějším Bismarckovým sociálním reformám (WÖRTERBUCH 1911, s. 37–38).

⁵ Vynikající monografií, třebaže marxisticky konceptualizovanou, je JANÁK 1970.

⁶ Viz RÁKOSNÍK 2004. K hodnocení německých a rakouských paralel, resp. rozdílů viz RITTER 1983, s. 14 ad.

⁷ HOCH 1938, s. 48.

Obr. 11. Karel Kramář, kolem 1900

Kramářovi nijak nebránil (anebo možná byl právě příčinou), aby o více než dvě desetiletí později v roce 1909 na Wagnera velmi nevybíravě a se silnou dávkou sociální demagogie zaútočil poté, co se poněkud nevhodně ve svém vídeňském projevu vyjádřil o tom, že vše kulturně hodnotné v habsburské monarchii je dílem německého kmene.⁸

Ve druhé polovině 80. let se Kramář dostal do okruhu tzv. realistů kolem T. G. Masaryka. O kritickém postoji realistů k mladočeskému liberalismu byla napsána již řada zdařilých prací.⁹

M. Znoj výstižně poznamenává, že „*Masaryk překračuje klasický liberální model společnosti směrem k tomu, co je běžně známo jako sociální liberalismus. Jeho pozice odpovídá změně, kterou právě v té době liberalismus prodělával. Důvodem této proměny liberalismu nepochybně byla sociální otázka, která Masaryka zaměstnávala.*“¹⁰ Totéž je možné říci také o mladém Kramářovi. Ve svých pozdějších memoárech cituje dokumenty realistů z konce 80. let, v nichž výslovně poukazují na to, že „*v otázce sociální rozhodně podle své slovanské přirozenosti odpíráme liberalistickému individualismu.*“¹¹ Nicméně z hlediska Kramářových politických a sociálních názorů se zdá být jeho trvalé přimknutí k této straně jako zcela konsekvantní (byť jistě tyto názory nebyly jedinou příčinou).

V řadách mladočechů existoval vždy zájem o otázku sociální. To vyplývá jednak z faktu, že se snažili pasovat sebe do pozice strany všénárodní, a jednak z důvodu jejich členské základny. Reprezentovali levici občanské politiky před rokem 1891 a jako takoví se obraceli častěji na méně majetné složky obyvatelstva. Ostatně toto organizační podchycení tzv. pětizlatkového voličstva bylo také klíčem jejich volebního triumfu (vedle efektivní propagandy proti staročechům po tzv. punktacích). Zároveň se od 60. let 19. století v rovině politických deklarací profilovali jako pokračovatelé radikálních demokratů z roku 1848. V desetiletí následujícím byli právě mladočeši hlavními konkurenty rodící se sociální demokracie v boji o přízeň dělníků.¹² S ohledem na výše uvedené faktory není nijak překvapující, že mladočeši měli k otázce sociální blízko a v jejich programových prohlášeních příležitostně nalezneme reflexy sociálně politických reforem.¹³ Proto také po vstupu realistů Masaryka, Kaizla¹⁴ a Kramáře do mladočeské strany nenalzáme na tomto poli jakékoli významnější programové korektury.

Když Kramář pobýval na své druhé německé studijní cestě v Berlíně v roce 1884, vrcholilo právě tehdy sociálně reformní zákonodárství kancléře Bismarcka. Výmluvné jsou v tomto směru Kramářovy postoje k tomuto soudobému trendu německé politiky. S patosem sobě vlastním vyjadřoval svou rozpolcenost mezi citovým vzplanutím pro řešení otázky sociální a instinktivním odporem ke konzervování starých společenských pořádků, jehož pečeť byla v sociálních reformách železného kancléře více než patrná. V poznámkách z roku 1884 se v tomto směru vyjadřuje jasně: „*Avšak, aby stát pomohl trpícím a utlačovaným, na nichž se ve jménu svobody páše neodpuštělný hřích... Ovšem*

⁸ KRAMÁŘ 1909, s. 10 ad.

⁹ Viz např. VOJTĚCH 1980; KUČERA 1995.

¹⁰ ZNOJ 2003, s. 94.

¹¹ Jedná se o „Glossy k programu lidovému“, které byly publikovány ve čtvrtém ročníku Času. Cit. dle HOCH 1938, s. 252–253.

¹² Viz HORÁČEK 1933, s. 66–80. Mladočeši měli zpočátku zásadní výhodu v tom, že sociální demokracie zůstávala až do 90. let 19. století marginalizovaným politickým seskupením.

¹³ Příznačný je v tomto směru původní mladočeský program z prosince 1874: „*Národní strana svobodomyšlná především bude usilovati o zřízení v pravdě svobodárná, spočívající na základech demokratických, tj. na rovném právu všech. ... dle možnosti přičiňovati se bude k pozdvižení skleslého nyní blahobytu k zvelebení rolnictví, k oživení průmyslu a obchodu, k obhájení potřeb dělnictva a k zmírnění nynější těžké, všeobecné tísně.*“ Cit. dle CIBULKA 2000, s. 214.

¹⁴ Studoval mimo jiné u dalšího z velikánů německého Spolku pro sociální politiku Gustava Schmollera.

Obr. 12. Karel Kramář, kolem 1900

*nehledám úkolu tohoto vyplnění v dokonalém chudinství, ač jeho důležitost nepopírám, nýbrž v tom, aby distribuce byla spravedlivější, nechci, aby žebráckou almužnou dostával dělník to, na co má právo! Proto jsou mně sociální reformy Bismarckovy tak sympatické. Však stát, který to má vše vyplnit, musí být státem svobodným, jeho vůle musí být vůlí národa... Nuž, tímto způsobem snad lze vyrovnati protívu, nebýti oekonomickým liberalistou a přec býti svobodomyšlným!*¹⁵

Tento ostentativní odstup od ekonomického liberalismu si zaslouží bližší pozornost, protože se jedná o rozšířený jev v postojích české předválečné politické elity. Konstantní ideou politických programů hlavních českých politických stran 90. let 19. století a první dekády století dvacátého je defenzivní postoj, ať již v otázce národnosti, hospodářské či sociální, které rozhodně nelze chápat jako navzájem izolované.

České národní hnutí jakožto slabší hráč v nacionální konkurenci západní části habsburské monarchie odmítnuti

ekonomického liberalismu, jehož nositelem byly především německojazyčné hospodářské a politické elity, z pochopitelných důvodů akcentovalo. Staročeši, mladočeši, agrárníci a pochopitelně i sociální demokraté jej svorně odmítali, třebaže každé politické seskupení z poněkud odlišných příčin. Sociální skupiny, o něž se tyto strany opíraly, považovaly ekonomický liberalismus za své ohrožení.¹⁶ Nesocialistické strany hledaly ochranu českých živnostníků a zemědělců proti německo-židovské buržoazii, sociální demokraté proti buržoazii obecně. Kramář si byl na začátku své politické kariéry dobře vědom toho (a rozhodně nebyl v tomto směru sám), že bez ekonomické emancipace nemůže národ efektivně dosáhnout emancipace kulturní a politické. A této premise odpovídaly i jeho názory sociálně politické, v nichž se zásadně prolínaly sociální požadavky se silným nacionálním apelem.

Kramář vstupoval do politiky v éře soumraku klasického liberalismu 19. století, v éře, kdy (v sociologických kategoriích řečeno) se Evropa nacházela ve fázi přechodu od omezeně liberální modernity k modernitě organizované.¹⁷ Tento přechod zásadním způsobem ovlivnil chování liberálních stran obecně. Němečtí liberálové v Předlitavsku byli nuceni soustavně ustupovat tlaku nových nacionálně populistických proudů v demokratizujícím se politickém systému. U mladočechů tento posun je méně zřetelný, protože se dlouhodobě vyznačovali radikálně populistickou rétorikou a vyhraněným nacionalismem. Nacionální radikalizace obou národních táborů, provázená celkovou krizí liberalismu, vynášela do popředí nové radikálně nacionální strany a seskupení a vtahovala do soukolí nacionálních třenic stále širší vrstvy obyvatel. Katalyzátorem jejich pohybu se kromě nacionalismu stala také sociální otázka a prostředkem jejich politizace boj za volební reformu.¹⁸ Výstižně v tomto směru poznamenal B. Löwenstein, že „jen díky nacionální demagogii se jim [mladočechům] podařilo ještě roku 1907 v Praze podchytit 42% voličů, přesně to spektrum, které v současné Vídni volilo Luegerovy křesťanské sociály... Liberálové se všude dostali do vleku radikálně nacionálních hesel.“¹⁹

Tento vývoj nemohl zůstat bez vlivu na posuny v sociálně politických koncepcích liberálních stran. Pokud hodláme analyzovat sociálně politické postoje konkrétního politika či programové požadavky politické strany, je nutné také stanovit kritéria analýzy. Hodnocení v pojmech „buržoazní“, „socialistický“, „pokrokové“, „reakční“ apod., jak s nimi pracovaly domácí marxistické práce (jakkoli mnohdy pramenně velmi slušné) se nejeví příliš užitečným. Pro analýzu a interpretaci jsme zde zvolili následující dvojice pojmů, které považujeme za určující v kontroverzích o směry sociální politiky na konci 19. a na počátku 20. století a podle nichž se formovaly v industrializovaných

¹⁵ SÍS 1936, s. 24–25.

¹⁶ K sociálním předpokladům těchto postojů jednotlivých vrstev českého národa viz KOŘALKA 1996, s. 228–233. Akcenty v politických programech viz KUBŮ 2006.

¹⁷ Principem této tzv. první krize modernity byla nesplněná realizace požadavků liberální ideologie. Namísto toho „starý“ liberalismus výrazně limitoval deklarovanou rovnost všech občanů (zvl. žen, dělnictva, někdy též minoritních etnik). Hlavním důsledkem této krize bylo rozšiřování volebního práva, krize liberalismu a rozvoj masových politických a zájmových organizací (WAGNER 1990, s. 110–113).

¹⁸ Cit. dle MALÍŘ 1998, s. 19. V nedávné době se velmi inspirativně nad těmito otázkami zamýšlel vynikající znalec problematiky Gary Cohen (COHEN 2004).

¹⁹ LOEWENSTEIN 1997, s. 42.

Obr. 13. Karel Kramář v Paříži, 1914 (?)

zemích jednotlivé směry sociální politiky. Jedná se o následující pojmové dvojice: 1. svépomoc nebo etatismus, 2. chudinství nebo sociální pojištění, 3. povinnost nebo dobrovolnost sociálního pojištění, 4. sociální reforma nebo sociální revoluce a v neposlední řadě též 5. třída nebo

národ.²⁰ Na následujících řádcích se pokusíme pomocí tohoto analytického aparátu interpretovat myšlenky Karla Kramáře z doby před I. světovou válkou.

Mnohé z odpovědí již naznačil výše citovaný úryvek z Kramářových memoárů. Třebaže zmínky o svépomoci zůstávaly tradiční rétorickou výbavou liberálních stran, sympatie ke státnímu zásahu, či přesněji zásahu veřejné moci (státní správy nebo samosprávy) při řešení otázky sociální, jednoznačně sílily. Nepochybně v tomto směru sehrála svou roli zkušenost z hospodářské krize 70. let, kdy zkrachovala většina svépomocných dělnických spolků, jež byly na konci předchozího desetiletí s takovou pompou (a za asistence lokální i národní liberální honorace) zakládány. Jak již bylo ukázáno výše, mladý Kramář si o efektivitě svépomoci nedělal přehnané iluze a naopak se plně přikláněl k řešení pomoci státního zásahu.

Přijal i bismarckovskou ideu korporativně organizovaného pojištění, tj. zavedení nikoli jednoho univerzálního systému, nýbrž realizaci pojištění pro jednotlivé „stavy“ společnosti. Proti sociálním demokratům namítal, že oni požadují výhradně dělnické pojištění a nemyslí na ostatní stavy společnosti. Kramář naopak požadoval svébytné sociálně pojišťovací mechanismy rovněž pro osoby samostatně výdělečně činné.²¹ Později, když řešení této otázky přišlo na pořad dne, se zastával zvláštních pensijních schémat pro nedělnická povolání. Kramářovo zřejmé přijetí německých pravidel rozdílných schémat pro jednotlivé společenské stavy (ne nadarmo se o německém modelu hovoří jako o korporativním) mohl ovlivnit i prostý politický pragmatismus, třebaže na takové ryze účelové důvody lze vysvětlení redukovat jen těžko. Otevřeněji než Kramář, který zásadně ve své rétorice odmítal třídní stanoviska, postoj mladočeské strany v tomto směru vyjádřil jeho stranický kolega Václav Škarda, když na 38. schůzi stranického klubu prohlásil: „*Pro sociální reformy jsme, ale musíme vždy přihlížeti k tomu, aby byly ve prospěch celého národa, poněvadž nemůžeme vésti politiku pro jednu vrstvu... Naše strana jest stranou celonárodní. Vždy hledí k tomu, aby ze všeho vzešel prospěch celého národa. Avšak nesmíme se tajiti tím, že hlavní naše síla spočívá nyní ve středním stavu městském.*“²² Tento přístup se pak pochopitelně výrazně odrážel v jejich praktické sociální politice. Není proto divu, že jak v éře předválečné, tak i meziválečné se eminentnímu zájmu Kramáře i jeho strany těšila sociální opatření ve prospěch těchto vrstev (především penzijní pojištění soukromých zaměstnanců či platové řády veřejných zaměstnanců). Vyhrocený český nacionalismus jej vedl k podpoře finančních požadavků v rezortu školství (pochopitelně na školy české).²³ Od počátku, co vstoupil v roce 1891 na půdu říšské rady, ve své poslanecké činnosti sociálně reformní požadavky relativně často akcentoval.²⁴

Zní jako plytký rétorický obrat, který v pramenech nalezneme v míře vrchovaté, že „*česká otázka byla Kramářovi zároveň otázkou sociální*“.²⁵ Vypovídá však mnohé

²⁰ Tzn. zda je „otázka sociální“ výhradně „otázkou dělnickou“ či nikoli.

²¹ ŘEČ KRAMÁŘE 1911, s. 8.

²² ŘEČ ŠKARDY s. d., s. 16–17.

²³ Bližší údaje viz PRVNÍ MIN. PŘEDSEDA 1938, s. 6–7.

²⁴ Stručný přehled viz SÍSOVÁ 1920, s. 60 ad.

²⁵ Srv. např. SÍSOVÁ 1920, s. 60 ad.

o východiscích jeho sociálně politických úvah. Kramář i mladočeši od počátku prosazovali radikální rozšíření volebního práva, třebaže s nástupem nových stran v 90. letech 19. století se prudce zmenšoval politický kapitál, který ze všeobecného volebního práva mohli vyzískat. Jejich trvající důraz na svou všénárodnost je předurčoval podpoře volebních i sociálních reforem. Nejsilněji je tato skutečnost patrná v 90. letech, kdy ještě zcela nerezignovali na získání hegemonie mezi dělnictvem v konkurenci se sociálními demokraty.

Není také nijak překvapující, že (nejen) z důvodu radikálního nacionalismu Kramářovo stanovisko k marxismu bylo od počátku kritické a kritickým zůstalo i po celý zbytek života. Vytvářel poněkud schématickou černobílou kontrapozici marxistického materialismu proti nacionalistickému idealismu.²⁶ Proti stanovisku o tom, že otázka sociální je především či výhradně otázkou zlepšení životních podmínek dělnické třídy, oponoval vždy již zmíněným argumentem nacionálním.²⁷ Třebaže byl schopen se sociálními demokraty v praktické politice bez obtíží kooperovat, na propastném rozdílu v ideových východiscích to nic neměnilo. Podstatou tohoto rozdílu byla otázka možnosti překonání základní kontradikce kapitalismu mezi kapitálem a prací. Pro Kramáře i mladočechy byl tento rozpor v rámci stávajících pořádků řešitelný dílčími sociálními reformami.²⁸

Na tomto místě lze shrnout, že se již v počátcích Kramářovy politické kariéry zformovala jeho stanoviska k otázce sociální, která v pozdějším období výrazněji nemodifikoval a která můžeme považovat v jistém smyslu za konstanty jeho sociálně politických úvah. Mezi ně můžeme zařadit jednak důraz na nutnost státního zásahu (a tedy popření primárnosti svépomoci), požadavek moderních sociálních opatření (tj. odmítání tradičního modelu chudinské péče)²⁹ ve formě obligatorního pojištění, přednost nacionální identity jednotlivce před identitou třídní a podpora dílčích (nikoli však nutně mělkých!) sociálních reforem.

Dobová sociální věda rozeznávala v Evropě čtyři dominantní systémy sociální péče: Do první skupiny spadaly země s obligatorním pojištěním námezdně pracujících (Německo, Rakousko). Do druhé skupiny státy s dobrovolným, avšak silně státem regulovaným pojištěním (Francie, Belgie). Do třetí skupiny náležely dobrovolné pojišťovací instituce, jako byly především anglické tzv. Friendly Societies. Do poslední skupiny spadaly zaměstnavateli organizované zabezpečovací systémy (v různé míře se vyskytovaly ve většině zemí).³⁰ Z uvedeného vidíme, jak bytostně středoevropský Kramář ve svých názorech byl.

Vliv německého sociálně politického myšlení a dědictví sociálních reforem hraběte Taaffeho zapříčinily, že zájem českých politiků se před I. světovou válkou koncentroval především na první skupinu sociálních opatření. Daleko menší zájem vzbuzovala skupina druhá (více např. v otázkách pojištění v nezaměstnanosti) a téměř žádnou skupina třetí. Čtvrtá skupina se ještě dlouho pohybovala v striktně soukromoprávní rovině, a proto rovněž nevyvolávala větší pozornost mezi tehdejšími politiky.

Nabízí se jistá hypotéza, která však prozatím musí zůstat ve své hypotetické podobě, protože dosud stále přetrvává nedostatek empirických studií o postojích v otázkách sociálně politických jak u jednotlivých politiků, tak i politických stran. Trvalé úsilí o nacionální emancipaci (která v českém prostředí často nabývala vyhraněné podoby ekonomického nacionalismu ve smyslu hesla „svůj k svému“) a ideové vlivy státního paternalismu ze sousedního Německa (nezapomínejme rovněž na silnou tradici paternalistické sociální reformy v řadách rakouské byrokracie) v otázkách sociálně politických byly faktory, které determinovaly postoje české politické elity a zapříčinily zřejmou podobnost v názorech jejích hlavních reprezentantů v otázkách sociálně politických. Historik P. Heumos kdysi nadhodil (avšak blíže nerozpracoval) zajímavou tezi o „paternalismu prvorepublikových elit“.³¹ Domníváme se, že tento „paternalismus“ měl své kořeny ve faktorech, uvedených výše v tomto odstavci, tj. v předválečné tradici, v níž se formovaly politické zkušenosti i jisté myšlenkové stereotypy meziválečné elity. Karel Kramář je toho ostatně dobrým příkladem.

Kramářovy sociálně politické představy před I. světovou válkou odpovídaly hlavnímu dobovému sociálně reformnímu trendu, jak byl vytyčen německým příkladem v 80. letech. Po válce však Kramář na svých názorech v těchto otázkách ničeho nezměnil a totéž lze říci také o jeho straně (národně demokratické), jakožto dědičce českých liberálních stran 19. století. Po vzniku Československa byla v dobovém klimatu, příznivém radikálním sociálním reformám, velkorysá sociální politika národní demokracií v zásadě podporována, avšak tento trend skončil v roce 1924, kdy bylo uzákoněno sociální pojištění zaměstnanců.³² Za velké hospodářské krize se strana držela důsledně konzervativních prostředků řešení krize, vyznačujících se v československém prostředí především radikální úspornou politikou a odporem k devalvací koruny. Kramář ani jeho strana v sociálně politických otázkách již nepřekročili ideový horizont, který se zformoval ještě v době předválečné. To už je ale problematika, která by si zasloužila zvláštní studii.

²⁶ Srv. VENCOVSKÝ 1992, s. 44.

²⁷ VENCOVSKÝ 1992, s. 44. Lakonicky tento argument zformuloval v roce 1919 František Sís: „*Jsmo [národní demokraté] nejen stranou národní, nýbrž i stranou všénárodní, t. j. stojíme proti každému tříštění na stavy a třídy, aby jeden stav nebo jedna třída bojovně proti druhé v národě vystupovala bez zřetele na to, jak se dotýkají národního ústrojí.*“ (SÍS 1919, s. 6).

²⁸ Viz ŠKARDA 1897, s. 88–94.

²⁹ Výhody pojišťovacích schémat proti tradiční chudinské péči: V pojištění jsou beneficianti nuceni na systém přispívat (pojistné), a stavovská diferenciacie umožňuje udržení sociálního statusu pojištěnců v případě sociální události. Zatímco chudinství nastupovalo až v momentě sociálního propadu jednotlivce, pojištění vytváří standardizovaný systém prevence proti nežádoucím důsledkům takového propadu (viz HEIDENHEIMER – FLORA 1987, s. 27).

³⁰ Viz LUBOVE 1968, s. 25.

³¹ HEUMOS 1979, s. 323–376; viz též HEUMOS 1995.

³² Viz MATOUŠEK 1925, s. 10.

Resümee

Jakub Rákosník

Kramářs sozial-politische Konzeption an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert

Kramář war in seinen sozial-politischen Ansichten stark beeinflusst vom deutschen Kathedersozialismus (insbesondere von Adolf Wagner). Deshalb gehörte er schon seit jungen Jahren zu den Vertretern der obligatorischen Sozialversicherung mit ihren korporativen Zügen, wie sie Bismarck in Deutschland ins Leben gerufen hatte. In der praktischen Politik war er häufig aktiv bei der Schaffung konkreter sozialer Gesetze beteiligt. Mit Hinblick

auf die Klientel seiner Jungtschechischen (und später Nationaldemokratischen) Partei insbesondere die Gesetze, die die private und öffentliche Beamtenerschaft betrafen. Seine „soziale Doktrin“ erfuhr nach 1890 keine eingreifenden Korrekturen. Kramář und die Nationaldemokratie unterstützte nach dem Ersten Weltkrieg eine Reihe von Sozialreformen. Ab Mitte der 20er Jahre ging jedoch der Wille zu einer solchen Unterstützung zurück. Nicht einmal während der Weltwirtschaftskrise überschritt Kramář seinen Vorkriegshorizont und hielt sich grundlegend an konservative Rezepte und deren Lösung, d.h. radikale Sparpolitik und Beibehalten des hohen Kronenkurses.

Übersetzt von Marianne Horáková